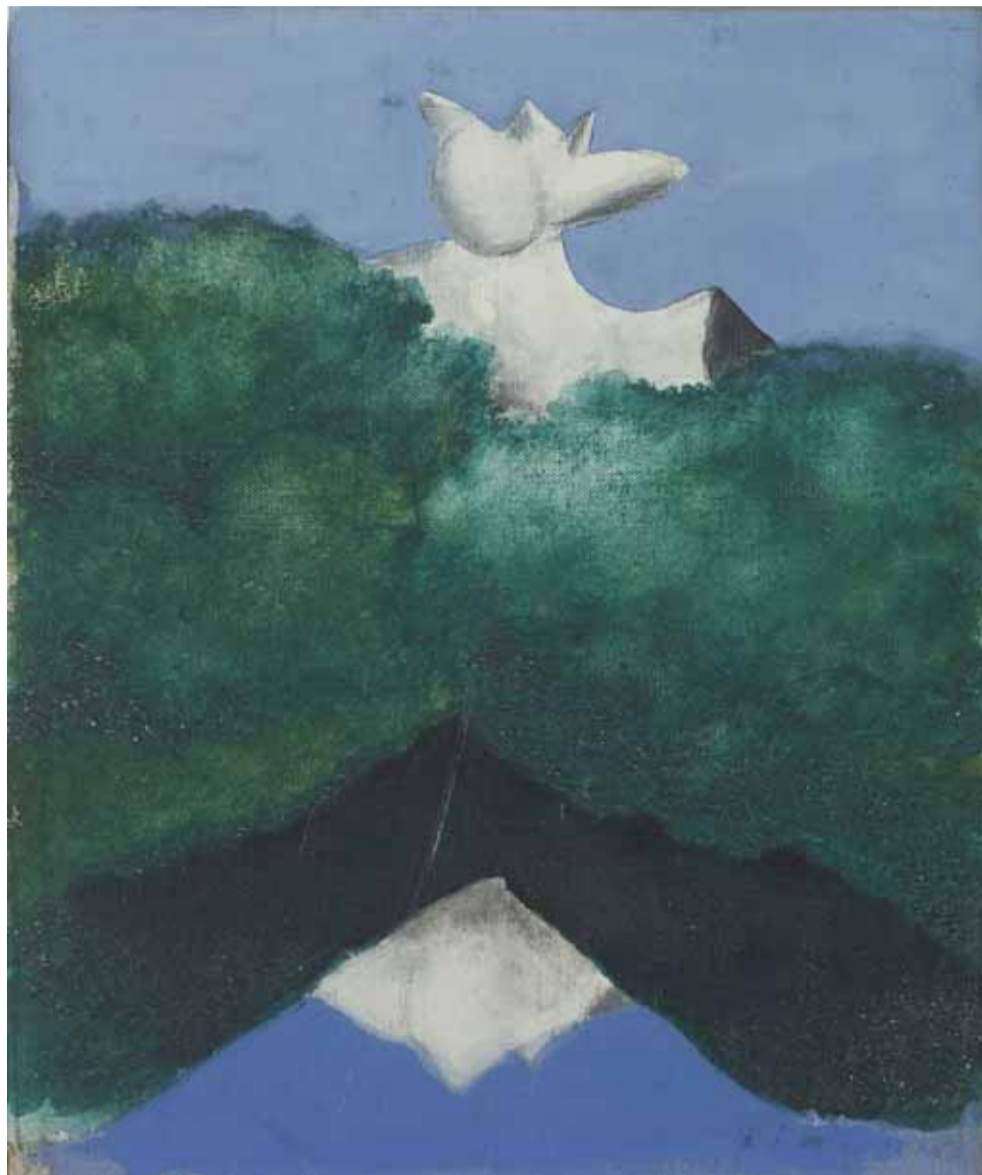


Vzývat závrať beze jména

Eseje o vztahu poezie a míst

Dva sborníky esejů, které připravili převážně studenti pražské Filozofické fakulty, ukazují, nakolik může být souvislost básní a konkrétních míst inspirativní pro myšlení o literatuře. Ať už se jedná o krajiny biografické či symbolické, vnitřní či vnější, ukazují tyto sondy do básnické geografie sílu poezie, která vytváří identitu míst.

MICHAELA BEČKOVÁ



Josef Šíma: Krajina, 1936

„Místa a krajiny se dnes těší oživenému zájmu zdaleka nejen teoretickému. Projevuje se zálibou v cestování i poznáváním lokalit, na kterých žijeme, což dokládá množství místopisných publikací nejrůznějšího druhu. Jak v těchto souvislostech chápat básně?“ čteme v úvodní studii publikace *Básně a místa*, kterou připravili Josef Hrdlička, Klára Soukupová a Michal Špína. Můžeme to chápat jako jeden z důvodů, proč tato publikace vznikla. Zájem o prostor, jenž se v posledním desetiletí těší nebývalé pozornosti humanitních věd, vybízí k pokusu oživit rovněž zájem o poezii. Prostor jako něco „hmatatelného“ a do jisté míry konkrétního a srozumitelného se stal autorům klíčem, s jehož pomocí lze otevřít dveře k básnickým textům, mnohdy pojmenovávajícím a vyjadřujícím jevy spíše abstraktní a hůře uchopitelné.

Krajiny skutečné i symbolické

Prvním výstupem tohoto popularizačního úsilí byla série rozhlasových pořadů v rámci cyklu *Důvěrná sdělení* na stanici Vltava. Obsah jednotlivých pořadů připravovali pod vedením literárního vědce a překladatele Josefa Hrdličky především studenti doktorského programu literární komparistiky FF UK. Vybrané pořady pak dostaly textovou podobu – ze šestapadesáti drobných esejů vznikla uvedená knižní publikace, jejíž součástí je i CD se záznamy původních rozhlasových pořadů.

V úvodní studii autoři sledují, jakými proměnami prošly pojmy, s nimiž v publikaci zacházejí – prostor, krajina, místo, prožitek z nich. Odkazují přitom k různým vědeckým i uměleckým autoritám, jako jsou Mircea Eliade, Michel Foucault, Bruce Chatwin nebo Osip Mandelštam, o jejichž výzkumy a názory opírají vlastní pojetí klíčových pojmů i zvolené interpretační postupy. Důkladně se věnují Longfellowově antologii *Poems of Places* (*Básně míst*, 1876–1879), která v 31 svazcích

obsáhla více než čtyři tisíce básní. Pro autory *Básní a míst* je dle jejich slov tento výbor inspirativní v tom, že i přes „Longfellowovo široké a snad trochu vágní pojetí lokálnosti nabízí místo jako způsob uspořádání celé poezie“.

Charakter místa ostatně hraje podstatnou roli také v uspořádání jednotlivých esejů do dílčích celků publikace. Kniha se skládá ze tří částí, přičemž tu první, nazvanou *Vracím se ke geografii místa*, tvoří eseje o básních, které tematizují zcela konkrétní, v aktuálním světě existující lokalitu (Hölderlinův Heidelberg, Wordsworthova Jezerní oblast, Prévertův Brest). Druhá část, nadepsaná *A ráno se vzbudím s touhou po cestách*, se zabývá krajinou z perspektivy putujícího, tedy skrze pohyb, a konečně třetí oddíl, pojmenovaný *Pokolikáté už vzýváš tu závrať beze jména*, budí dojem (posílený hned prvním textem, v němž se Matouš Jaluška zamýšlí nad trubadúřskou lyrikou), že půjde o místa vyvázaná z reálného světa. Nicméně není tomu tak, a přiznávám, že jednotlicí princip prostoru či jeho charakteru v básních komentovaných v třetí části knihy mi unikl.

Co se týče samotných esejů, nutno říct, že v mnoha ohledech působí nevyrovnaně. Za tímto dojmem nepochybně stojí skutečnost, že jednotliví autoři volí různé interpretační i metodologické přístupy, a snad se tu odráží i odlišná zkušenost s analyzovaným materiálem. Dále je dlužno konstatovat, že autoři byli od počátku omezeni desetiminutovým formátem rozhlasového pořadu, pro který texty primárně vznikaly, a v neposlední řadě adresátem, jímž byla širší veřejnost. Některé texty jsou spíše zamýšlením nad básnickovou poetikou obecně či biografickým záznamem, jakkoli autorům nelze upřít, že se ve svých zkoumáních vždy pokoušejí vztahovat ke konkrétní básni. O to více vyčnívají ty eseje, které dokážou promlouvat o konkrétních místech zobrazovaných v básních v širších kulturně-společenských

souvislostech a zároveň postihnout fakt, že místo (často jeho specifická nálada) bývá pro básníky především impulsem ke zkoumání vlastní duše, čímž se ovšem rozbíjí a rozostřuje hranice mezi skutečným a imaginárním. Prostor tak dostává rozměr symbolický, leckdy až mytický a vyvazuje se z konkrétního času, jakkoli okamžik, kdy se v něm spolu s lyrickým subjektem básně ocitáme, je pro pochopení obrazu určující, neboť je jakousi vstupní branou do básnického bezčasí, v němž to podstatné trvá a zůstává neměnné.

Provokující disproportion

Veronika Košnarová ve své recenzi (Tvar č. 4/2016) vyčítá publikaci jistou disproportion. Poukazuje na to, že básně starověkých básníků jsou v publikaci zastoupeny výrazněji než básně autorů současných, na to, že z antologie de facto vypadli autoři kanadské proveniencie nebo že básníkům jihoamerickým bylo popřáno více sluchu než básníkům severoamerickým. Má nepochybně pravdu, ale otázka je, zda se v daném projektu vůbec dalo nějaké rovnováhy dosáhnout. Už jen fakt, že autoři jsou převážně studenti, naznačuje, že volba básní bude podřízena konkrétním zájmům jednotlivců, jež často souvisí s tématem jejich aktuálního výzkumu.

Mnohem důležitější je, že na počátku projektu stála, jak se zdá, snaha kultivovaně, poučeně a zároveň srozumitelně popularizovat poezii a zároveň ji samu představit jako neomezený prostor, v němž čtenáři mohou najít určité orientační body, a zároveň objevovat dosud nepoznané. V tomto ohledu jsou přínosné a inspirativní ty eseje, jež komentují básně autorů v českém kontextu neznámých a do češtiny vůbec poprvé přeložených. Básně z hlubin minulosti zase přinášejí obraz jedince, který si skrze specifické místo uvědomuje sebe sama jako součást něčeho, co ho možná přesahuje, ale určité podmiňuje jeho sebevyjádření a činí jej účastným na minulém, přítomném i budoucím tím, že to opakovaně tvoří slovem. Zdá se mi, že editoři tímto způsobem provokují čtenáře k tomu, aby svým hledáním onu disproportion publikace sám zmírňoval. Může začít například tím, že „doposlouchá“ eseje, které se do publikace nevešly, ale lze je vyhledat v archivu Českého rozhlasu.

Básně a místa teoreticky

Dalším z výstupů projektu (které si pravděpodobně vyžádaly podmínky grantu, jež autoři později získali) byla konference, pořádaná Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, a sborník vybraných konferenčních příspěvků, nazvaný *Hlasy míst. Prostor, místo a geografie ve světové poezii*. Sborník, jehož editory jsou opět Soukupová a Špína, obsahuje poučené odborné studie, v nichž se čeští i zahraniční literární vědci zabývají rozmanitostí vztahů mezi prostorem a jazykem v básnických textech. Najdeme tu příspěvky teoretizující, ale i texty soustředující se na konkrétní místa, případně typy krajin a lokalit v básních zobrazených. Vybrané texty přinášejí spoustu relevantních dílčích postřehů vztahujících se k dané problematice, ale především vyzývají k promyšlení dalších otázek, jako je například odlišnost charakteru místa v lyrických a epických básních či role místa ve vztahu k času. Evidentní je, že téma básní a míst je podnětné a vybízí k dalšímu přemýšlení o poezii jako takové. A to jak v odborných kruzích, tak mezi laickými publikem.

Autorka je bohemistka.

Josef Hrdlička, Klára Soukupová, Michal Špína (eds.): *Básně a místa. Eseje o poezii*. Vydavatelství FF UK, Radioservis, Praha 2016, 315 stran.

Klára Soukupová, Michal Špína (eds.): *Hlasy míst. Prostor, místo a geografie*. Vydavatelství FF UK, Praha 2016, 254 stran.